

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ
У ВОСННІЙ ОКРУЗІ 4 «ГОВЕРЛЯ» (1944 – 1945 РР.)**

У статті вперше, на основі невідомих та маловідомих документів висвітлюється питання особливостей функціонування військово-польової жандармерії Воєнної округи 4 «Говерля». Установлено, що на воєнно-польову жандармерию возлагались чрезвычайно важные задачи, которые без преувеличения обеспечивали жизнедеятельность УПА. Выяснено, что ВПЖ делилась на областную, окружную, уездную, районную и становилась распорядительным органом командира, которая действовала параллельно с территориальной сетью и ее структурами (СБ). Выявлена структура ВПЖ УПА Станиславовской области, одновременно относительно существования ВПЖ в ВО-5 «Маковка» значительно меньше информации, неизвестным вопросом остается существование отдельного аппарата ВПЖ УПА на Буковине. Доказано, что именно благодаря умелой борьбе ВПЖ против вражеской агентуры, провокаций, а также открытой боевой и пропагандистской деятельности отделы УПА в ВО-4 «Говерля» просуществовали до 1949.

Ключові слова: військово-польова жандармерія, ВО-4 «Говерля», Д. Вітовський.

Одним з найцікавіших та водночас найтаємничіших питань в історії є діяльність спецслужб. Не є винятком і спеціальні підрозділи у структурі українського визвольного руху, передовсім, військово-польова жандармерія Української повстанської армії (далі – ВПЖ УПА) та служба безпеки Організації українських націоналістів (далі – СБ ОУН). Сама ВПЖ та її діяльність завжди були огорнуті таємницею. І не дивно, адже специфіка діяльності вимагала якнайглибшої конспірації.

Однією з перших публікацій, присвячених діяльності Служби безпеки та частково ВПЖ була праця С. Мудрика-Мечника [1]. Питання кадрового складу структур ВПЖВО-4 «Говерля» та СБ 1940–1950-х років, зокрема крайового та окружних проводів Карпатського краю, вперше широко розглянуто у дослідженні Петра Содоля [2]. Із відновленням незалежності України дослідники отримали змогу працювати з раніше недоступними архівними фондами, в результаті чого світ побачили дослідження з історії спеціальних служб Я. Антонюка, Д. Веденєєва і Г. Биструхіна, О. Лисенка та І. Патриляка, А. Русначенка, [3; 4; 5; 6]. В останні роки з'явилося досить багато публікацій, які торкаються життя і діяльності окремих керівників та працівників ВПЖ, реферетур СБ крайового та окружних проводів. Їх авторами або упорядниками є Роман Грицьків [7], Василь Ільницький та Тарас Батюк [8] та ін. Окремі відомості про керівний склад ВПЖ містяться в регіональних дослідженнях діяльності ОУН, серед яких більшу цінність представляють праці О. Зварчука про Надвірнянщину [9], Д. Проданика про Буковину, Д. Проданика та С. Лесіва про Станиславівщину [10; 11]. Окремо необхідно відзначити працю знаного дослідника українського визвольного руху В. В'ятровича, присвячену життєвому та бойовому шляху першого командира ВПЖ Станиславівщини Дмитру Вітовському [12]. Проте цілісне дослідження, присвячене особливостям функціонування ВПЖ УПА ВО-4 «Говерля», відсутнє. Відсутність відповідних досліджень щодо ВПЖ ВО-4 «Говерля» серйозно гальмує вивчення діяльності підпілля на території Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької та південної частини Львівської областей. Частково вирішити дану проблему покликана ця стаття. Хронологічні межі визначаються часом створення та ліквідації ВПЖВО-4 «Говерля» (1944 р. – травень 1945 р.).

Завдання та роль військово-польової жандармерії у національно-визвольній боротьбі надзвичайно велика. З початком другої більшовицької окупації західноукраїнських земель карально-репресивний апарат розгорнув масштабну боротьбу проти українського визвольного руху, використовуючи не лише військові чи військово-чекістські операції, а й широку мережу агентури, провокаційно-компрометаційні заходи, цілу систему спеціальних засобів, у тому числі й діяльність сумнозвісних спецгруп. Можна без перебільшення сказати, що ВПЖ забезпечувала життєдіяльність УПА. До її обов'язків входило займатися слідством і судом, проводити розшуки і арешти, здійснювати бойові і каральні функції та вести розвідувальну і контррозвідувальну роботу, виявляти і ліквідувати нестійкі кадри організації [13, арк. 271]. Тобто військово-польова жандармерія у відділах УПА мала близькі функції до СБ ОУН. ВПЖ

УПА була створена наказом командира ВО-4 «Говерля» М. Твердохліба-«Грома» в листопаді 1944 р. Структурно ВПЖ поділялася на обласну, окружну, повітову, районну. Про створення ВПЖ на теренах ВО-4 «Говерля» писав у своєму дослідженні С. Фрасуляк-«Хмель»: «Для утвердження порядку в повстанських відділах, для боротьби з ворожою агентурою і дезерцією та слідування за повстанцями, щоб не робили в терені бешкетів, організовано ВПЖ, яка підпорядковувалась хор «Зміюці» [14, с. 79]. У підпіллі видали спеціальну інструкцію стосовно організації Військово-польової жандармерії УПА, в якій визначалися завдання ВПЖ: «[...] 6. Військово-польова жандармерія твориться з найкращих сил УПА. 7. Револьюційна свідомість свого чину, взірцева дисципліна, висока мораль і стійкість – такі повинні мати риси працівники ВПЖ. 8. Покликана для нагляду за дотриманням револьюційної законності, встановлення порядку в УПА відповідними командними чинниками, ВПЖ повинно в своїй діяльності бути принциповою, безоглядною, але справедливою і свідомою свого чину» [15, арк. 4]. До функцій ВПЖ входила боротьба з дезертирством (самовільне відлучення більше, ніж на 2 години, вважалось дезертирством), невиконанням наказів, крадіжками і продажем військового майна, п'янством та аморальністю, дотриманням зв'язків, зловживанням або перевищенням наданих військовими приписами службових прав, зрадою інтересів УПА, шпигунством, виявлення і збір військового майна, зброї, перевірка підозрілих осіб, виявлення агентури супротивника, розвідка, підтримка дисципліни у лавах повстанців. Покладені обов'язки ВПЖ виконувала шляхом постійного перебування представників ВПЖ при військових відділах, контролем ввіреної території. Слідство щодо того чи іншого порушення ВПЖ могла розпочинати: а) після встановлення факту порушення підрозділами ВПЖ; б) за поданням командира; в) після отримання факту порушення з інших джерел. До речі, у разі затримання ВПЖ ворожих розвідників чи шпигунів, після з'ясування всіх необхідних обставин, їх необхідно було передати у розвідувальний відділ групи. Для більш ефективної діяльності ВПЖ могла організовувати на території своєї діяльності агентурну сітку. Полонених вояків ворожих армій, партизан відділ ВПЖ мав охороняти, несучи за це повну відповідальність [15, арк. 4]. Олексій Додяк і Олексій Рижко на допитах виділяли практично аналогічні функції ВПЖ: 1) боротьба з дезертирством; 2) вилучення зброї у населення, одягу і боєприпасів; 3) виявлення серед стрільців УПА шпигунів, ненадійних, порушників дисципліни, яких арештовували і передавали СБ; 4) ВПЖ мала свою агентурну сітку як серед стрільців і населення, від яких отримували інформацію [16, арк. 43; 17, арк. 31]. У наказі для ВПЖ від 25 травня 1946 р. поручник «Поль» зазначав: «ВПЖ це внутрішній орган відділу. Розвідку і зв'язок веде ВПЖ і поза відділом. Справи безпосередньої загрози відділу і справи шпигунства, справи національних злочинів (зрада народу, зрада військової і державної таємниці, дезерції, непослух, невиконання наказу, крадіж (ВПЖ перебирає на полагодження нехайно, а пізніше повідомляє командира і відповідні органи безпеки. Всі інші слідства і господарчі справи ВПЖ може тільки виконувати як помічний орган теренових провідників» [18, арк. 3]. Таким чином, військово-польова жандармерія ставала розпорядчим органом командира (наказ ГВШ «10/44 від 25.11.1944 р.»), яка діяла паралельно з територіальною сіткою та її структурами (СБ) [19, арк. 104-105; 20, арк. 2-3].

Цікаві думки стосовно ВПЖ висловлював О. Луцький, стверджуючи, що в групі УПА-Захід польової жандармерії не було. Водночас він відзначав: питання наявності жандармерії при відділах УПА часто вважалось справою командира відділу. Організуючи таку структуру, командир виділяв декілька осіб для виконання функцій жандармів, які у своїй роботі керувалися лише вказівками свого командира [21, арк. 89; 22, арк. 187; 23, с. 721]. Дезертирів, агентів, порушників ВПЖ затримували, опісля відбувалися розслідування, суд і виносився вирок (до речі, переважно дезертирам виносили смертну кару) [23, с. 721].

Керівником ВПЖ Станіславівської області в листопаді 1944 р. призначили ад'ютанта старшинської школи «Олені» Д. Вітовського-«Зміюку», який пропрацював на цій посаді до самої ліквідації структури у травні 1945 р. (щоправда, як стверджує Д. Вітовський, наказ про ліквідацію ВПЖ видали у березні 1945 р.). Саме тоді відбулося розформування ВПЖ [23, с. 721]. У своїх зізнаннях він розповів, що за період його керування обласним ВПЖ в області було страчено 240 осіб, які стали дезертирами або ухилялися від служби в УПА [23, с. 722; 24, арк. 13]. Наприклад, для розгляду справи сотні «Месники», бійці якої грабували населення, не виконували наказів, пиячили, за зиму не здійснили жодної акції, у с. Козаківка (тепер у складі м. Болехів Івано-Франківської обл.) прибули З. Тершаковець-«Федір», Д. Вітовський-

«Андрієнко», М. Бобанич-«Грясило» та інші [25, с. 146]. Командир Д. Вітовський-«Андрієнко» прийняв рішення здесяткувати (командира сотні і кожного десятого розстріляти) і розформувати влітку 1945 р. сотню «Месників» (ТВ-24 «Маківка»). Вирок виконали, сотню розформували, а стрільців, які залишилися, перевели в інші відділи [25, с. 148-149; 24, арк. 12]. Військовий трибунал розглядав також справу командира сотні «Гайдамаки» (ТВ-23 «Магура») Володимира Верещинського-«Ясьміна» через те, що той не zorganizував належний перехід лінії фронту, більше того, розпустив бійців із сотні по місцях проживання та не зміг їх zorganizувати знову [26, арк. 490].

ВПЖ УПА Станіславівської області безпосередньо підпорядковувалася командирі М. Твердохлібу-«Грому» [23, с. 723]. Стосовно існування ВПЖ у ВО-5 «Маківка» збереглося дуже мало інформації. Навіть невідомо, хто був керівником обласної ВПЖ. Так само залишається невідомою інформація, чи був створений окремий апарат ВПЖ УПА на Буковині. Відомо про існування структури ВПЖ у Буковинському курені «Перебийноса», який складався з командира ВПЖ і 9 – 10 жандармів [16, арк. 43; 17, арк. 31].

Важливою функцією жандармерії були контррозвідка всередині підрозділів УПА. У підпорядкуванні командира жандармерії штабу були командири жандармерії військових округ. Останнім підпорядковувалися командири жандармерії загонів і куренів. Свою роботу жандармерія штабу координувала із СБ крайового проводу ОУН, військової округи із СБ окружного проводу ОУН. Відділ військової розвідки займався збором свідчень військового характеру (про наявність частин ЧА, озброєння, чисельний стан, дислокацію, розташування військових складів і військової промисловості). Командиру – начальнику відділу розвідки штабу були підпорядковані командири розвідки військових округ, останнім – командири розвідки загонів, далі – куренів і сотень [27, арк. 51]. Згідно із інструкціями при штабі кожної військової групи організовувався відділ ВПЖ у складі: а) коменданта ВПЖ групи; б) заступника коменданта ВПЖ групи; в) слідчих у необхідній кількості; г) писаря; д) необхідної кількості військових жандармів. При кожному курені (загоні), групи ВПЖ організовувалися станиці ВПЖ у складі: а) коменданта станиці ВПЖ; б) писаря; в) необхідної кількості військових жандармів. Станиця ВПЖ загону підпорядковувалася командирі загону. Обов'язком станиці ВПЖ при загоні був лише контроль війська і території діяльності загону. Усі розслідувані справи ВПЖ групи передала командирі групи. Командир ВПЖ групи підпорядковувався безпосередньо шефу штабу групи і мав: а) керувати роботою ВПЖ групи та контролювати працю станиць ВПЖ при загонах; б) провадити фаховий вишкіл працівників ВПЖ; в) розробляти план роботи ВПЖ на кожний місяць; г) давав завдання станицям ВПЖ та військовим жандармам; д) притягувати до відповідальності порушників з ВПЖ та заохочувати кращих, ініціативних жандармів. Командир станиці ВПЖ при загоні у службовому плані підпорядковувався командирі загону, а у фаховому – командирі ВПЖ групи. До його обов'язків входило: а) стежити за виконанням приписів УПА в загоні та тереном діяльності загону; б) давати завдання підпорядкованим йому жандармам, вказуючи термін виконання; в) звітувати перед ВПЖ групи за зроблену роботу. Заступник коменданта ВПЖ допомагав командирі ВПЖ в його роботі та виконував обов'язки коменданта ВПЖ на час його відсутності. Слідчий ВПЖ проводив слідство та відповідав за правдивість слідчих матеріалів. Писар ВПЖ проводив всю канцелярську роботу та відповідав за збереження і чіткість документації. За наявності достатньої кількості бійців ВПЖ, командир ВПЖ міг створювати окремі відділи ВПЖ і призначати у них командирів. За роботою самих жандармів встановлювався суворий контроль [15, арк. 5].

У відповідних інструкціях були розроблені чіткі правила, за якими дозволялося заарештовувати і проводити розслідування. Зокрема, потрібно було мати вагому причину (факт вчинення злочину), наказ на арешт видавав командир чи його заступник (або ж коли винного впіймано «на гарячому»). Акцентувалася увага на ретельному фіксуванні, описі всіх вилучених речей у заарештованих. Усі затримані обліковувалися за спеціальною книгою. У разі втечі затриманого винний ніс сувору відповідальність. Чіткі вказівки стосувалися самого ведення слідства. Зазначалася методика перехресного допиту кількома слідчими, ретельне фіксування відповідей на питання, а, відтак, аналіз відповідей. Назагал заборонялося застосовувати заходи фізичного впливу на допитуваного, як виняток, це міг дозволити собі командир ВПЖ [15, арк. 7].

Аналогічно були розроблені певні межі застосування дисциплінарних покарань у війську. При цьому зазначалося, що право карати мали сотенний чи чотовий самостійної чоти. Відповідно визначали форму і міру покарання за аналогом до діючих регулярних армій незалежних держав. Щоправда, суворо заборонялося використовувати покарання, яке могло порушити здоров'я, гідність вояка (фізичне побиття, тортури, голодування, непристойні чи принизливі дії, зверталася увага на справедливість покарання тощо). Допускалися т.зв. козацькі суди, де вирок, особливо за важкі провини (грабіж, крадіжка, злочинна поведінка поза відділом тощо), видавав зібраний на суд відділ (при цьому допускалися фізичні кари). Після козацького суду і відбуття покари, стрілець користувався всіма правами вояка. Присуд козацького суду затверджував з правом пом'якшення кари командир частини. Козацькі суди не дозволялося використовувати щодо будь-яких дрібних провин. Козацький суд скликав командир відділу. У випадку важкого злочину, коли навіть найменше зволікання у виконанні покарання загрожувало відділу, терену чи поодиноким особам, або коли винний старався чи міг unikнути покарання втечею чи визволення ворогом, командир мав право без суду виконати смертний вирок. Проте після виконання такого вироку командир мав зробити детальний опис цієї справи на розгляд і затвердження Военного суду. Останній розглядав усі важкі провини вояків, цивільних осіб на військовій службі та полонених, коли ці провини не належали до компетенції поодиноких командирів, а так само і провини цивільного населення, спрямовані проти війська, його дій, майна, устрою та осіб. Военні суди у складі трьох суддів, прокурора і захисника скликали командир ВО та вищі командири. Вироки Военних судів щодо підстаршин затверджували командири ВО з правом поновити розгляд справи, вирок на старшин та осіб, що займали керівні, рівнорядні посади у війську (не військові), затверджував Крайовий командир [28, арк. 217-217зв.].

Усі речі, конфісковані при ліквідації банд чи поодиноких осіб, вояки чи відділи мали передавати своїм зверхникам. За присвоєння навіть найменшої речі загрожував польовий суд. У відділах УПА запроваджувалася сувора військова дисципліна. Командири стежили за належною поведінкою вояків як, безпосередньо, у відділах, так і поза ними. Будь-які проступки підлягали суворим покаранням [21, арк. 293].

Діяльність як ВПЖ, так і референтури СБ, надалі не знаходить однозначної оцінки у дослідників. Одні вважають діяльність цих структур плямою на всій історії національно-визвольної боротьби, інші, – навпаки, однозначно позитивно оцінюючи її заходи, закривають очі на помилки та прорахунки, які траплялися у роботі цієї референтури. Однак, на нашу думку, усвідомлюючи всі негативні сторони у діяльності ВПЖ, варто зазначити, що вона в українському визвольному русі відіграла колосальну роль. Впродовж перших років жорстокої боротьби з найсильнішими у світі репресивно-каральними органами ВПЖ проявила себе на рівні з світовими спеціальними службами. По-суті, саме завдяки умілій боротьбі ВПЖ проти ворожої агентури, провокацій, а також відкритої бойової та пропагандистської діяльності відділи УПА у ВО-4 «Говерля» проіснували аж до 1949 р. Перспективним напрямком дослідження є вивчення та характеристика діяльності ВПЖ у ВО-2 «Буг» та ВО-3«Лисоня».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Мудрик-Мечник С. Служба безпеки революційної ОУН у боротьбі з НКВД–НКГБ–МГБ–КГБ / С. Мудрик-Мечник. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ управління по пресі, 1994. – 128 с.
2. Содоль П. Українська Повстанча Армія. 1943– [19]49. Довідник / Петро Содоль. – Нью-Йорк: [б.в.], 1994. – 199 с.
3. Антонюк Я. Діяльність служби безпеки ОУН. Історико-краєзнавче видання / Ярослав Антонюк. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – 176 с.
4. Веденєєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки: Монографія / Дмитро Веденєєв, Геннадій Биструхін. – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.
5. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. / [упоряд. Лисенко Олександр, Іван Патриляк]. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. – 254 с.
6. Русначенко А. За Україну, проти більшовицької тоталітарної імперії СРСР: Служба безпеки ОУН / А. Русначенко // Мандрівець. 2005. – 2(55) березень–квітень. – С. 14–20.
7. «Грім» – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали / [упор. Грицьків р.]. – Торонто-Львів: Видавництво «Літопис УПА», 2008. – Кн. 5. – 128 с. (Літопис УПА. Серія «Події і люди»).
8. Ільницький В. Заходи репресивно-каральних органів із розшуку Миколи Твердохліба-«Грома» (за матеріалами Галузевого державного архіву Служби безпеки України) / Василь Ільницький, Тарас

- Батюк // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [ред.-упоряд. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Посвіт, 2015. – Вип. 12. – С. 22–31.
9. Надвірнянщина: хресна дорога народного болю / [упоряд. О. О. Зварчук]. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. – 568 с.
  10. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 19: Підпілля ОУН на Буковині: Документи і матеріали. 1943–1951 / [упоряд. Дмитро Проданик]. – К.; Торонто: [б.в.], 2012. – 840 с.
  11. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 22: Станиславівська округа ОУН: документи і матеріали 1945–1951 / [упоряд. Дмитро Проданик, Степан Лесів]. – К.; Торонто: [б.в.], 2013. – 1376 с.
  12. В'ятрович В. Дмитро Вітовський, син Дмитра / В. В'ятрович // Історія з грифом «Секретно». – Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. – 328 с.
  13. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 2-Н, оп. 63 (1953), спр. 1, т. 1. – 275 арк.
  14. Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка-«Хмеля» / [ред. і упоряд. Р. Забілій]. – Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2007. – 424 с.
  15. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 61. – 250 арк.
  16. Архів управління Служби безпеки України у Чернівецькій області (далі – АУСБУ ЧО), спр. 9973. – 94 арк.
  17. АУСБУ ЧО, спр. 7334, 172 арк.
  18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3836, оп. 1, спр. 29. – 9 арк.
  19. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 23. – 451 арк.
  20. ЦДАВО України, ф. 3836, оп. 1, спр. 70. – 10 арк.
  21. ГДА СБУ, ф. 5, спр. 67418, т. 1. – 289 арк.
  22. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 4. – 373 арк.
  23. Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 9: Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА / [упоряд. Олександр Іщук, Сергій Кокін]. 1944 – 1945. – К.; Торонто: [б.в.], 2007. – 912 с.
  24. ГДА СБУ, ф. 5, спр. 67449. – 98 арк.
  25. Федорівський С. Нотатки повстанця / Степан Федорівський. – Нью-Йорк: Прометей, 1962. – 207 с.
  26. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 62. – 289 арк.
  27. ГДА СБУ, ф. 2-Н, оп. 55 (1953), спр. 5, т. 1, 401 арк.
  28. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 60. – 300 арк.

Ilnytskyj V.I. Functioning of field gendarmerie in Military Department–4 «Hoverla»(1944–1945).

The article is based of the unknown or little known documents and highlights the peculiarities of field gendarmerie of Military Department–4 «Hoverla's». It establishes that the field gendarmerie (FG) was given very responsible tasks which ensured activities of the Ukrainian Insurgent Army (UIA). FG was subdivided into regional, circuit (okruha), county (povit), and district departments and it was the administrative organ of a commander, functioning simultaneously with the territorial network and its structures (Secret Service). The author describes Stanislav (now Ivano-Frankivs'k) region UIA FG structure and states that there is much less information as to the existence of a FG in Military District – 5 «Makivka» but remains still uncertain on the question of the existence of a separate UIA's FG apparatus in the Bukovyna land. The articles provides evidence that it was but due to the FG's masterly struggle against the hostile agents and provocations, as also to its open battle and propagandistic activity that the UIA's units in MD – 4 «Hoverla» continued to function until 1949.

Key words: field gendarmerie, Military Department – 4«Hoverla», Dmytro Vitovs'kyi.

Ильницький В.И. Функционирования военно-полевой жандармерии в военном округе 4 «Говерля» (1944 – 1945 гг.).

В статье впервые на основе неизвестных и малоизвестных документов освещается вопрос особенностей функционирования военно-полевой жандармерии Военного округа 4 «Говерля». Установлено, что на военно-полевую жандармерию возлагались чрезвычайно важные задачи, которые без преувеличения обеспечивали жизнедеятельность УПА. Выяснено, что ВПЖ делилась на областную, окружную, уездную, районную и становилась распорядительным органом командира, которая действовала параллельно с территориальной

.....
сетью и ее структурами (СБ). Выявлена структура ВПЖ УПА Станиславовской области, одновременно относительно существования ВПЖ в ВО-5 «Маковка» значительно меньше информации, неизвестным вопросом остается существование отдельного аппарата ВПЖ УПА на Буковине. Доказано, что именно благодаря умелой борьбе ВПЖ против вражеской агентуры, провокаций, а также открытой боевой и пропагандистской деятельности отделы УПА в ВО-4 «Говерля» просуществовали до 1949.

Ключевые слова: военно-полевая жанжармерия, ВО-4 «Говерля», Д. Витовский.

УДК 657. 2 : 625.173.004.67 (477) « 1945/1950»

І.В. Мазило

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ РОБІТ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ УКРАЇНИ 1945 – 1950 – Х РР.

Стаття присвячена аналізу основних напрямків відбудови залізничного транспорту України у післявоєнний період.

Ключові слова: відбудова, залізничники, мости, вокзали, об'єкти соціальної сфери.

Однією з актуальних проблем післявоєнної відбудови народного господарства України є відновлення залізничної інфраструктури. Аналіз архівних матеріалів дає змогу висвітлити масштаби виконаних робіт у цій галузі та оцінити їх результати. У зв'язку з цим, автор поставив за мету окреслити основні напрямки відбудовчих робіт на залізничному транспорті України у зазначений період.

Для вивчення проблеми певне значення мають праці: В.М.Даниленка і В.К. Барана, Ю.Л. Дьякова, О. Бровара, І. Ветрова [1].

Відомі дослідники історії України періоду Другої світової війни вважають, що відбудовна епоха умовно поділяється на два періоди: перший – від звільнення певних регіонів республіки до завершення війни; другий – від ухвалення 5-річного плану в 1946 р. до початку 50- х років [2, с.692]. Дана періодизація на думку автора цієї розвідки, є, до певної міри, характерною і для відбудовчих процесів на залізничному транспорті в Україні. Першочергові відбудовчі роботи були проведені в кінці 1944 р., коли на залізницях республіки відновили й перешили на східну – російську (1520 мм) колію 20 292 км [3, с.667].

Відбудова залізниць починалась в регіонах. Так, на Вінницькій магістралі у 1944 - 1945 рр. здійснили відбудовчі роботи першої черги понад заплановану суму – 100 млн. рублів [4, с.403] . 28 жовтня 1944 року територія західних областей України була повністю очищена від німецьких військ. Це дозволило протягом 1944 р. і до жовтня 1945 р. відновити і перешити із західноєвропейської колії (1435 мм) на східну – російську 2312 км. головних і станційних колій та 2613 стрілочних переводів [5, с.184]. Складно відбувався процес відбудови залізничних магістралей Закарпаття. Транспорт на території краю наприкінці 1944 р. практично вивели з ладу [6, с.108]. Декретом Народної ради Закарпатської України від 17 серпня 1945 р. націоналізували розташовані на території Закарпатської України залізничний транспорт і засоби зв'язку [7, с.54]. 10 грудня того ж року Рада Народних Комісарів СРСР закарпатське залізничне господарство ввела до складу Львівської залізниці [8, с.185]. Допомогу у відбудові надали військові частини Червоної армії. План відновлювальних робіт виконали у 1944 р. на 86%, 1945 – на 77%. У кінці 1945 – на початку 1946 рр. транспорт Закарпаття почав оживати. Спочатку поїзди курсували лише по території області, а з березня 1946 р. налагодили зв'язок зі Львовом і Києвом [9, с.108].

Повоєнні роки також стали надто важкими для відбудови залізничного транспорту. Індустрія зазнала важких втрат. Загарбники цілеспрямовано знищили: Донецький вугільний, Криворізький залізничний і Нікопольський марганцевий басейни, всі головні електростанції України. На руїни перетворено 16 150 підприємств. Найтяжчими виявилися людські втрати республіки. Кількість робітників, інженерно – технічних працівників та службовців зменшилася на 45,5% [10, с.689]. Головним джерелом постачання матеріалів, при відбудові залізниць, продовжували бути, як і на першому етапі відбудови, власні ресурси магістралей і областей в Україні.